

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-88>
УДК 37.091.212

Прищеп С.М.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Анотація. Визначено актуальність даної проблеми та сутність понять «компетенція», «компетентність». На основі психолого-педагогічної літератури розкрито визначення підприємницької компетентності у нормативних документах та у працях науковців і подано власне твердження поняття «підприємницька компетентність». Окреслено теоретичну складову формування підприємницької компетентності – підходи, принципи. Проаналізовано чотири групи форм та методів формування підприємницької компетентності. Розкрито особливості використання як традиційних, так і нетрадиційних методів формування даної компетентності.

Ключові слова: компетентність, підприємницька компетентність, учні, підходи, принципи, методи формування підприємницької компетентності.

Pryshchepa Svitlana

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

TO THE PROBLEM OF FORMATION OF PUPILS' ENTREPRENEURIAL COMPETENCE: MODERN APPROACHES

Summary. The actuality of this problem and the essence of the concepts of «competence», «competence» is determined. On the basis of psychological and pedagogical literature, the definition of entrepreneurial competence in normative documents and in the works of scientists is revealed and the statement of the concept «entrepreneurial competence» is given. Outlined the theoretical component of the entrepreneurial competence formation – approaches, principles. Four groups of forms and methods of entrepreneurial competence formation are analyzed. The features of using both traditional and non-traditional methods of forming this competence are revealed.

Keywords: competence, entrepreneurial competence, pupils, approaches, principles, methods of formation of entrepreneurial competence.

Постановка проблеми. Одним із напрямів реформування сучасної освіти є впровадження компетентнісного підходу, що визначає результатом інструментальної сфери розвитку особистості (суму знань, умінь і навичок учнів), а сформовані компетентності як загальні здатності, що базуються на знаннях, досвіді та цінностях особистості.

В основних нормативних документах загальної середньої освіти «Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція Нової української школи» подано перелік ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей. А сьогодні вимагає від наших випускників не лише якісних знань із навчальних предметів і вміння їх застосовувати на практиці, а здатності орієнтуватися на ринку праці, бути конкурентоспроможними, уміти організувати власну трудову діяльність. Саме тому питання формування ключової підприємницької компетентності учнів у процесі навчання є досить актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки дана проблема є сучасною та своєчасною, бо окреслена багатьма нормативними документами, то її досліджували, зокрема загальні основи компетентнісного підходу та особливості формування компетентностей, багато науковців Ю. Білова, І. Зимня, О. Коберник, В. Краєвський, О. Ліскович, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, І. Родигіна, А. Хуторський та інші.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Дослідники вивчали загальні положення компетентнісного підходу, особливос-

ті різних компетентностей. Проте недостатньо досліджені підходи до формування підприємницької компетентності учнів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є окреслення важливості різних підходів у формуванні підприємницької компетентності учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині перед нашою державою стоять нові виклики – для кожного громадянина існуватиме необхідність широкого спектру ключових компетентностей, щоб легко пристосуватися до навколишнього світу, який швидко змінюється, у якому відбуваються взаємні контакти; а освіта у своєму подвійному вимірі – суспільному й економічному – відіграє принципову роль, що полягає в забезпеченні можливості опанування громадянами ключових компетентностей, необхідних для гнучкого пристосовування до таких змін.

Етимологічний аналіз дозволяє усвідомити походження поняття «компетентність» від слова «компетентний», що у словниках тлумачиться як досвідчений у певній галузі, питанні; повноправний у розв'язанні будь-якої справи [8] той, що володіє компетенцією, тямущий, обізнаний у певній галузі [9].

У розумінні Н. Бібік поняття «компетенція» є похідним від поняття «компетентність». Науковець визначає «компетенцію» як соціально закріплений освітній результат, а «компетентність» – як оцінну категорію, що характеризує особистість як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої професійні повноваження [4].

За думкою науковця, «компетенція на відміну від компетентності як особистісного утворення – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальною нормою освітньої підготовки учня, вчителя, іншого спеціаліста, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері.

Зазначимо, що в концепції «Нова українська школа» ініціативність і підприємливість теж віднесено до основних ключових компетентностей сучасної школи. При цьому під даною компетентністю розуміють «уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави», «уміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо» [5, с. 12].

Багато сучасних учених приділяють у своїх працях значну увагу проблемі формування підприємницької компетентності в молоді різного віку, причому вони висловлюють різні точки зору щодо тлумачення цього терміну. Адже підприємницьку компетентність варто починати формувати з молодшого шкільного віку. З дитячого садочка відомі дітям такі поняття як «кишенькові гроші», «заощадливість», «бережливість», «спланованість».

Так, Ю. Білова стверджує, що підприємницька компетентність – це «інтегральна психологічна якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті» [1, с. 17].

М. Ляшенко під цією компетентністю розуміє відповідну здатність людини, що об'єднує в собі знання, уміння й навички з основ підприємництва в професійній діяльності, готовність до створення власного бізнесу, здатність довести свої наукові здобутки до комерціалізації та впровадити їх у певній галузі економіки; уміння критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію; творчий підхід до справи, наявність певних лідерських якостей [7, с. 53].

За поглядами О. Ліскович, про підприємницьку компетентність свідчить наявність у людини здатності до творчого пошуку, генерування й реалізації нових ідей, спроможності успішно вирішувати проблеми в різних сферах життєдіяльності, сформованість умінь аналізувати й об'єктивно оцінювати свої професійні можливості, співвідносити їх із потребами ринку праці; готовність дотримання норм і етики трудових стосунків [6, с. 119].

О. Коберник стверджує, що результатом формування в учнів підприємницької компетентності є знання з основ економічного аналізу господарської діяльності й підприємництва, уміння здійснювати мінімаркетингові дослідження, здатність співвідносити свої потреби й власні економічні інтереси з потребами інших людей, із наявними матеріальними, трудовими й природними ресурсами; готовність здійснювати організовувати власну підприємницьку діяльність, складати, здійснювати й оцінювати бізнеспроекти, приймати економічно обґрунтовані рішення в динамічному світі; аналізувати і оцінювати

власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці [3, с. 89].

З урахуванням різних точок зору науковців визначено, що в дослідженні під підприємницькою компетентністю розуміється інтегративне особистісне утворення, що забезпечує спроможність людини правильно співвідносити власні можливості, економічні інтереси й потреби з потребами інших людей, наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, готовність здійснювати успішну підприємницьку діяльність, спрямовану на отримання різних матеріальних та соціальних вигід для себе та суспільства.

Особливості формування підприємницької компетентності у школярів, як зазначають науковці, довготривалий процес, який пронизує різні рівні освіти, зокрема: дошкільну освіту, початкову, основну та старшу школу, тому й закономірно, що даний процес визначають утворюють підходи, педагогічні принципи.

Варто зазначити, що значні наукові розвідки вчених доводять доцільність застосування в освітньому закладі освіти компетентнісного підходу як найбільш оптимального. Адже формування у школярів системи ключових компетентностей, які прописані у Концепції як обов'язкові, у тому числі підприємницької, та низки спеціальних компетентностей забезпечує не тільки опанування знаннями, необхідними для виконання завдань, але й максимальний розвиток творчих здібностей, нестандартного мислення.

Доцільно зазначити про системний підхід формування підприємницької компетентності в учнів, що представляє інтеграцію мети, структури, змісту навчання і виховання, сукупності психологічних і моральних якостей особистості.

В умовах гуманізації освіти важливим є особистісно-діяльнісний підхід, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних властивостей та досвіду особистості, потреб самореалізації, самовизначення, саморозвитку, на визнанні самоцінності кожного суб'єкта освітнього процесу.

Основне положення інтердисциплінарного підходу, що полягає у взаємопроникненні знань для цілісного сприйняття і всебічного пізнання світу, зумовлює здійснення процесу формування досліджуваного феномену на основі органічного міждисциплінарного зв'язку.

Реалізація аксіологічного підходу забезпечує формування у школярів системи цінностей, тобто мотиваційної складової.

Окрім основних підходів організація процесу формування підприємницької компетентності у школярів ґрунтується на системі загальнодидактичних та специфічних принципів.

Серед загальнодидактичних, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури, виділено:

- принципи єдності освітньої, розвивальної та виховної функцій навчання;
- принцип науковості;
- систематичності і послідовності;
- міцності знань;
- доступності;
- активності, свідомості та самостійності;
- наочності;
- зв'язку навчання з практикою;
- індивідуалізації навчання.

У якості специфічних принципів виступають спрямованість процесу навчання на формування у них складових підприємницької компетентності; єдність та взаємозв'язок теоретичної, практичної і підприємницької підготовки.

Якщо про теоретичну складову компетентнісного підходу маємо значну частину досліджень, також визначено сутності основних понять, охарактеризовано основні підходи та ряд принципів, проте практична складова формування підприємницької компетентності досліджена зовсім мало.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами визначено цілий спектр форм та методів формування підприємницької компетентності, які поділили на чотири групи [2]:

– методи, що ґрунтуються на вміннях критичного мислення, умовиводу, аналізу, оцінювання й узагальнення фактів. Для реалізації цього виду цілей може послужити: мозковий штурм, лекція з презентацією і робота з текстом-джерелом;

– методи, що сприяють формуванню відповідальності, здійсненню й оцінюванню вибору, а також прийняттю рішень з повним усвідомленням наслідків. Корисними для цього будуть: «дерево прийняття рішень», методи дискусії (дебати, «шість капелюхів», «критерійний покер», дискусія на бали, метаплан);

– методи, що розвивають увагу, ґрунтуються на емоціях і переживаннях учня, а також створю-

ють умови для дії: драма, моделювання, рольова гра, «асоціативний куш», ментальні карти;

– методи, які добре відомі й часто застосовуються – лекція з презентацією, робота з текстом-джерелом, співпраця й робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, а також останніми роками – проект.

На наш погляд, методи і форми роботи повинні дозволити учням ефективно працювати в групі, шукати оптимальні шляхи вирішення проблеми, брати на себе відповідальність, спілкуватися, висловлюючи свою думку та захищаючи її, що є запорукою формування в учнів однієї з базових компетентностей для життя – підприємливості та ініціативності.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Отже, можна підсумувати, що формування підприємницької компетентності є актуальною потребою сьогодення. Пропагування і поширення цієї проблеми та формування підприємницьких позицій та підприємливого способу мислення – важливий крок до успішної України, для розвитку у наших дітей таких важливих якостей як наявність критичного мислення, чітке усвідомлення де і як можна застосовувати набуті знання, генерувати нові ідеї, бути комунікабельним, постійно самовдосконалюватися. Перспективними, на наш погляд, є питання застосування методів та форм роботи у формуванні підприємницької компетентності у дітей різного віку.

Список літератури:

1. Білова Ю. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. / Ю. Білова. – Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – 2013. – Вип. 7(50). – С. 15-17.
2. Гельбак А. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя : методичні реком. / А. Гельбак. – Кропивницький, 2017. – 24 с.
3. Коберник О. Теоретико-методичні засади компетентнісного підходу в технологічній освіті / О. Коберник // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. – Вінниця, 2014. – Вип. 37. – С. 85-91.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. Овчарук. – К., 2004. – С. 86-90.
5. Концепція «Нова українська школа» / упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник та ін.). – К., 2016. – 34 с.
6. Ліскович О. Структура та сутність підприємницької компетентності учнів у контексті навчання фізики Україна-Польща : економічні та соціальні виклики 2030: електрон. зб. матер. Міжнар. міждисцип. конф. еренції (Варшава, 30 червня – 2 липня 2017 р.). – Варшава, 2017. – С. 118-121. URL: <http://www.iiasc.org/wp-content/uploads/2017/11/eb39fe803a4d7e819fb2f412cd0a050e.pdf>.
7. Ляшенко М. Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій / М. Ляшенко // Наукові записки: зб. наук. пр. Кіровоград. держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кіровоград, 2016. Вип. 9. – Ч. 3. С. 51-54.
8. Психологічний словник / за ред. В. Войтка. – К., 1982. – 215 с.
9. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклад.: О. Скопненко, Т. Цимбалюк]. – К., 2006. – 789 с.